

DE REALISATIE VAN OVERSTROMINGSGEBIEDEN IN VLAANDEREN EEN VOORBEELD

Johan Bogaert¹

SAMENVATTING :

Het gedeelte van de Dijle tussen de taalgrens en Leuven behoort tot de middenloop van de rivier. In het recente verleden werd er weinig ingegrepen in het natuurlijk waterhuishoudkundig systeem van de hele vallei met komgronden en oeverwallen, en een vrij meanderende waterloop. Door herhaalde overstromingen in Leuven werd reeds lang nagedacht over de inplanting van wachtbekkens in dit bovenstroomse gebied. Na protesten tegen enkele strikt bouwkundig scenario's, werd met het milieueffectrapport een natuurlijk overstromingssysteem voorgedragen. Via moderne middelen werden de verschillende scenario's vergeleken en bleek het natuurlijk scenario waarbij een gebied van 1200 ha dat ongecontroleerd, willekeurig en op een natuurlijk wijze als waterbuffer kon dienst doen, het meest aan ieders verwachtingen te voldoen.

INLEIDING

Driehonderd jaar geleden bouwde men een mensenleven lang aan een kanaal. De schop was het voornaamste werktuig gehanteerd door vele arbeiders. Vandaag activeren we een gigantische machine bestuurd door één persoon en binnen enkel maanden vaart het eerste schip, vele keren groter dan de schuit van toen.

Vooraf gedurende de laatste dertig jaar is er een inflatie geweest aan grote bouwwerken. Dit had als resultaat dat vele rivieren in een strak keurslijf gedwongen werden. De techniek zou alles oplossen. Nu, dertig jaar later, ontdekken we dat we deze werkwijze moeten verlaten, of beter: moeten bijsturen. Het kost immers ongelooflijk veel geld en moeite om tegen de natuur van de waterloop in te gaan. We geven de bewoners, landbouwers, boseigenaars, ... ten onrechte de indruk dat zij in dat gebied waar vroeger elke winter water stond, nooit meer water zullen krijgen. Herhaalde overstromingen, zelfs van gebieden die voorheen nooit onder water stonden, toonden aan dat er iets mank loopt in die redenering: het gebrek aan ruimte voor water.

WATERBEHEERSING IN DE DIJLEVALLEI

Het projectgebied behoort tot de middenloop van de rivier de Dijle. De valleiwallen liggen er op ongeveer 1 km van elkaar. Hiertussen slingert de waterloop van valleiwand naar valleiwand. Al meer dan duizend jaar voltrekt zich het spontane proces van overstromingen tijdens de winter en in periodes van hevige regenval. Het rivierwater is dan sterk beladen met slib. Tijdens de overstromingen bezinkt het meeste materiaal (voornamelijk de zwaardere zanddeeltjes) dichtbij de oever van de rivier. Na verloop van tijd ontstaan oeverwallen die relatief hoger gelegen en daardoor ook droger zijn. Verder weg van de rivierbedding wordt minder en fijner materiaal afgezet. Die lager gelegen gronden worden 'komgronden' genoemd en zijn het hele jaar door vochtig. Om deze komgronden te kunnen gebruiken heeft de mens er leibeken gegraven voor de ontwatering. De leibeken lopen een tijdje met de rivier mee naar beneden en lozen hun water enkele honder-

Fig. 1: De opbouw van de
Dijlevallei te Neerijse

¹ ministerie van de Vlaamse gemeenschap, AMINAL – afdeling Water Leuven

den meters verder in de Dijle. Door deze ingreep kon de landbouw reeds lang geleden van deze vochtige weilanden gebruik maken. Soms stond de vallei echter onder water. Daarom werd in het verleden de afvoercapaciteit van de waterloop verhoogd door regelmatig het slib te ruimen en de Dijle een beetje te verbreden. Gelukkig bleef het daarbij Snel bleek wel dat bij periodes van zware neerslag het lager gelegen deel van Leuven wel eens te kampen had met wateroverlast.

Het oude ontwerp

Midden in de euforie van de grote bouwwerken dacht men daarom Leuven te beveiligen met stevige reuzen van dijken, pompstations, stuwen en dergelijke. De keuze voor de inplanting hiervan was vlug gemaakt: een door de landbouw als minderwaardig aanzien natuurgebied even stroomopwaarts van Leuven, 'de Doode Bemde', bood plaats genoeg om ruim voldoende water te stockeren. De bouwkundige kroop in zijn pen en een grootschalig project verscheen op de tekentafel. Even snel als het verschijnen van het project kwam er een tegenreactie vanuit de natuurbeschermingshoek. De Doode Bemde bleek een waardevol natuurgebied. In de verregaande onderhandelingen was men zelfs bereid die weilanden met een grote natuurwaarde te omdijken tegen de overstromingen.

Het nieuwe ontwerp

Gelukkig heeft de rede hier gewonnen, maar toch niet zonder enige moeite. Het natuurlijk scenario ter bescherming van Leuven sloop de plannen binnen via het eerste milieueffectrapport (MER), een haalbaarheidsMER. Het concentreren van water in één bekken was het basisscenario, maar hét gedurfde idee was het opnieuw teruggeven van de vallei aan de rivier: ruimte scheppen voor water. De rivier zou als een ademhaling in en uit de vallei kunnen stromen. De komgronden zouden hun vochtig karakter terugkrijgen en uitgestrekte rietmoerassen en wilgenstruweel zouden opnieuw het zicht in de laagst gelegen delen van de vallei bepalen. De eerste computers deden hun intrede en boden de mogelijkheid om te experimenteren met overstromingen zonder ook maar één druppel water te laten vloeien. Het inzicht nam toe en het risico verminderde.

Gelijktijdig leidden de voorzichtige onderhandelingen met de terreinbeherende vereniging 'de Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud' tot de afspraak om in een beperkt gebied geen ruiming of maaibeurten meer uit te voeren en geen struiken of bomen te verwijderen van de oever. De slingerende beweging van de levende rivier werd niet langer vastgelegd: afkalvende oevers waren een natuurlijk fenomeen waar weer plaats voor was. De waterloop kreeg daardoor opnieuw zijn oorspronkelijke sectie en vorm terug. Zelfs bomen blijven recent in bepaalde delen in het water liggen, daar waar de natuurvereniging de oevers en komgronden in bezit heeft. Heel snel bleek dat de Dijle met de regelmaat van een stevige wolkbreuk buiten haar oevers ging zonder dat er in Leuven noemenswaardige problemen verschenen. Een gebied van om en bij de 1200 hectaren staat ter beschikking om het water dat van bovenaf komt op te vangen. Gelukkig is de kwaliteit van het water de laatste jaren sterk verbeterd door enerzijds de sluiting van een batterijenfabriek op

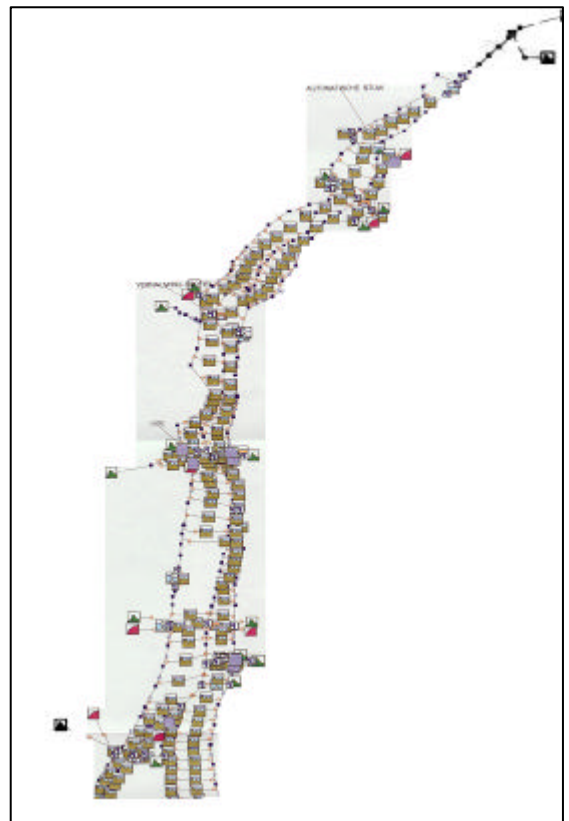

Fig. 2: het ISIS-model van de Dijlevallei stroomopwaarts Leuven

de taalgrens en anderzijds de zeker niet te onderschatten inspanningen van het Waalse gewest inzake waterzuivering. De Dijle scoort ongeveer 7 op 10 wat de schaal van de Belgische biotische index betreft.

We merken nu dat Waver, dat stroomopwaarts van de Dijle gelegen is en niet beschermd wordt door een dergelijk uitgelezen overstromingsgebied, nog steeds af en toe problemen heeft. In Leuven bleven grote problemen gelukkig uit : de vallei deed reeds haar werk .

De ultieme beveiliging

Zijn de problemen nu opgelost zonder ook maar de minste frank uit te geven? Helaas niet. Leuven is een immense verharde oppervlakte met een snelle afvoer van regenwater waar buffering omzeggens afwezig is. Leuven kan per seconde 10 m³ water uit zijn rioolstelsel spuwen. Als de Dijle hoog staat is dit de effectieve 'druppel' die het geheel doet overlopen. Enkele bijkomende voorzorgsmaatregelen zijn dus noodzakelijk. Via computereperimenten blijken twee kleine ingrepen te resulteren in grote positieve gevolgen. Als eerste wordt een sifon weggebroken ter hoogte van Neerijse. De berging van de komgrond wordt hierdoor sneller aangesproken. Een aantal gronden in deze zone zullen hiervoor worden onteigend in samenwerking met afdeling Natuur. Daarnaast wordt als ultieme beveiliging van Leuven slechts een maximum debiet doorgelaten naar Leuven. De afgetopte debieten worden achter de oude Engelse spoorweg gehouden door middel van een te bouwen stuw in Egenhoven. Vermits daar ook een waterwinning en enkele huizen in de buurt liggen moeten nog wat kleinere beschermingswerken worden uitgevoerd. Ook daar zijn we genoodzaakt beperkt te onteigenen.

BESLUIT

Het resultaat is een gebied van 1200 ha dat ongecontroleerd, willekeurig en op een natuurlijk wijze als waterbuffer kan dienst doen. Hiervan wordt een gebied van ongeveer 50 ha frequenter dan op natuurlijke wijze, maar met respect voor de natuur, onder water gezet. Dit systeem respecteert bijgevolg de volledige vallei, kost ondanks de stijgende prijzen tientallen miljoenen minder dan het oorspronkelijke ontwerp en biedt een voldoende bescherming van de stad Leuven tegen buien met een zeer behoorlijke retourperiode.

